

LHBTI en ouderen

Handleiding
voor docenten

Inhoudsopgave

1	Achtergrondinformatie: feiten op een rij	4
2	Je luistert naar...	6
3	Discussiepunten n.a.v. fragmenten	9
4	Erover praten aan de hand van stellingen	12
5	Huiswerkopdrachten	14
6	Meer doen	14

Introductie

Meer dan de helft van de lesbische, homoseksuele en biseksuele ouderen vindt het belangrijk dat aan verzorgend en verplegend personeel informatie over homo- en biseksualiteit wordt verstrekt. Ook wil zo'n 45% graag een LHBT-vertrouwenspersoon in een verpleeg- of verzorgingshuis. Zo'n 12 tot 13% verwacht dat zorgverleners nu niet goed omgaan met het feit dat zij lesbisch, homo of bi zijn. [Kuyper & Van Lisdonk, 2015]

Inleiding

De handleiding die je nu voor je hebt geeft jou als docent of begeleider achtergrondinformatie en suggesties voor werkmethoden om dit onderwerp binnen een groep te behandelen. Dit lesmateriaal kan bijdragen aan het bewust worden van de specifieke uitdagingen bij deze doelgroep van LHBTI-ouderen, wat de studenten ondersteunt in het ontwikkelen van een professionele werkhouding.

Kijk op ouderenfonds.nl/lhbt voor meer praktische tips over de manier waarop je LHBTI-ouderen kunt benaderen in allerlei situaties en voor de algemene LHBTI-brochure van het Ouderenfonds.

Hieronder vind je een suggestie voor de volgorde waarin je de podcasts kunt beluisteren. In de volgorde is gekozen voor variatie en diversiteit in de verhalen. Natuurlijk kun je zelf ook enkele fragmenten uitkiezen op basis van de introducties van de fragmenten op de volgende pagina.

De fragmenten bestaan uit authentieke gesprekken. I.v.m. de coronasituatie ten tijde van de gesprekken zijn deze online opgenomen. Hierdoor is de geluidskwaliteit soms niet optimaal. Instrueer de studenten goed zodat zij in stilte naar de geluidsfragmenten kunnen luisteren.

Podcasts

Introductie

1. Roel
2. Jet
3. Izaak
4. Conny
5. Nadim
6. Nel
7. Ronald
8. Daan en Willem
9. Marlies
10. [Bonusaflevering] Jaike

1. Achtergrondinformatie: feiten op een rij

- › Ruim 30% van de LHB-ouderen zwijgt over hun seksuele voorkeur.
- › Van de LHBT-ouderen van 65 jaar en ouder heeft 41% ooit last gehad van vooroordelen of discriminatie door burens en 36% door zorgverleners.
- › Een derde van de LHBTI-ouderen heeft ooit aan zelfmoord gedacht.

Hieronder vind je informatie waarmee je het thema LHBTI en ouderen kunt introduceren bij studenten. Hiermee geef je hen achtergrondinformatie over de geschiedenis, de huidige maatschappelijke situatie en actuele cijfers.

Betekenis LHBTI

De afkorting LHBTI staat voor lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen, transgender- en intersekse personen.

- › Mensen die zich romantisch en/of seksueel aangetrokken voelen tot zowel mannen als vrouwen, noemen we **biseksueel**.
- › Sommige mensen worden geboren in een lichaam met zowel mannelijke als vrouwelijke (geslachts)kenmerken. Dit heet **intersekse**.
- › **Transgender** personen zijn mensen die een verschil ervaren tussen hun beleving of expressie van gender en het geslacht dat hen bij de geboorte is toegekend. Bijvoorbeeld iemand die met vrouwelijke geslachtskenmerken is geboren maar zich van binnen man voelt.

Hoe vaak komt het voor?

- › 4 tot 6% van de volwassenen voelt zich (ook) aangetrokken tot iemand van hetzelfde geslacht. Ofwel, ongeveer 1 op 20 personen is LHB. [Kuyper, 2018]
- › Uit SCP-onderzoek blijkt dat 3,9% van de Nederlandse bevolking zich niet eenduidig identificeert met het geslacht dat is geregistreerd bij de geboorte (transgender, non-binair, fluïde).

Iemand die zich man noch vrouw voelt, of juist net zozeer man als vrouw, noemen we **non-binair**. **Gender fluïde** is een genderidentiteit waarbij er tussen genders wordt gewisseld. Iemand die zich genderfluïde noemt, kan zich bijvoorbeeld het ene moment mannelijk en het andere moment vrouwelijk voelen.

LHBTI-ouderen

In de jaren waarin de ouderen van nu zijn opgegroeid, werd homoseksualiteit en een andere genderidentiteit vaak nog gezien als een afwijking of een ziekte. Deze ouderen hebben dus vaak een lange weg afgelegd in een samenleving die niet altijd even begripvol was. Dit werkt mogelijk ook nu nog door op hoe zij in het leven staan.

Homoseksualiteit als ziekte

In het handboek van de psychiatrie, de DSM, uit 1952 werd homoseksualiteit gezien als een afwijkende seksuele voorkeur, officieel bestempeld als een ziekte en opgenomen tussen geestesziekten als schizofrenie, dementie en depressie. Pas in 1987 werd homoseksualiteit definitief uit de derde versie van dit handboek geschrapt als stoornis.

Homohuwelijk

Ook trouwen is niet altijd vanzelfsprekend geweest. In 2001 konden mensen voor het eerst met iemand van hetzelfde geslacht in het huwelijk treden. Nederland was hier koploper in, helaas is dit in grote delen van de wereld nog steeds niet mogelijk.

Een gezin stichten

Een aanzienlijk deel van de LHBTI-ouderen heeft geen gezin kunnen stichten en hebben op oudere leeftijd dus soms ook geen kleinkinderen. Pas sinds 2009 mogen partners van gelijk geslacht samen een kind uit het buitenland adopteren. Waar homostellen sinds 2019 ook voor kunnen kiezen, is draagmoederschap. Twee klinieken in Nederland begeleiden het proces om via een draagmoeder de kinderwens van homoseksuele stellen mogelijk te maken.

Genderoperaties

In de jaren vijftig vonden de eerste genderoperaties in Nederland plaats. Een grote stap vooruit was de verankering van de transgenderzorg in het VU-ziekenhuis vanaf eind jaren zeventig. Dit zorgde ervoor Nederland op het gebied van transgenderzorg vanaf de jaren tachtig een leidende positie in de wereld innam.

Genderneutrale persoonsregistratie

Genderneutraal wordt in een paspoort als 'X/X' aangeduid. Dit zorgt ervoor dat een persoon niet als man, en ook niet als vrouw geregistreerd staat in diens paspoort. Mensen willen een genderneutraal paspoort bijvoorbeeld omdat ze zich identificeren als non-binair, een intersekse conditie hebben of om een andere reden zich fijner voelen bij de 'X/X' in hun paspoort. Rechters staan een genderneutraal paspoort toe bij volwassene sinds 2018.

Situatie wereldwijd

In bijna de helft van alle landen ter wereld is homoseksualiteit strafbaar. Slechts enkele Europese landen (bv. Portugal en Zweden) en Canada kennen wettelijke bescherming tegen homodiscriminatie. In 2017 waren er nog 73 landen waar homoseksualiteit illegaal is. Zo'n tien landen kennen de doodstraf voor homoseksualiteit, maar 'slechts' in enkele landen wordt die doodstraf ook uitgevoerd, zoals in Iran. In 2017 was het homohuwelijk in zo'n 25 landen toegestaan, dat aantal groeit gestaag.

2. Je luistert naar...

Roel

Roel (71) had jarenlang een eigen praktijk voor mannenhulpverlening en relatietherapie en kwam uit de kast toen hij een heterohuwelijk en een gezin met twee dochters had. In zijn verhaal hoor je over zijn worsteling en de schuld en schaamtegevoelens die hierbij kwamen kijken. Zijn twee dochters zijn ontzettend belangrijk voor hem, hij was bang hen te verliezen wanneer hij uit de kast zou komen. Uiteindelijk zijn hij en zijn dochters juist dichterbij elkaar gekomen.

Thema's: *gezin, kinderen, coming out, schuld, schaamte, homoseksualiteit*

Jet

Jet (61) is werkzaam als docent en wist in de zandbak al dat ze op vrouwen viel, een echte 'zandbak lesbienne', zoals ze zelf zegt. Jet neemt ons mee door de jaren '80, toen ze zich inzette voor de emancipatie van homo's en lesbiennes, maar ook voor de strijd voor vrouwen. Ze maakte ook de aids-epidemie mee, waarin ze veel vrienden verloor. Toch heeft Jet nooit haar strijdkracht verloren.

Thema's: *activisme, jaren '80, lesbisch, aids-epidemie, homogeweld*

Izaak

Vanuit een kerkelijke achtergrond is het erkennen en echt toelaten van zijn homoseksuele gevoelens moeilijk en daarom drukte Izaak (73) deze gevoelens jarenlang weg. Dit zorgt ervoor dat hij pas in de 60 is wanneer hij uit de kast komt. Een lange zoektocht naar zijn ware identiteit buiten de vastomlijnde ideeën van zijn oorspronkelijke kerk, zorgen ervoor dat Izaak nu op 73-jarige leeftijd eindelijk kan zeggen: 'Ik ben ik en dat is oké'. Izaak was jarenlang werkzaam in het onderwijs en wil jongeren inspireren met zijn verhaal zodat zij niet dezelfde worsteling door hoeven te maken.

Thema's: kerk, gezin, maatschappelijke verwachtingen, coming out, homoseksualiteit, verliefdheid

Conny

Conny (67) werd geboren in een mannenlichaam als Coen. Ze voelde zich van binnen echter een vrouw. Na een flinke worsteling in de pubertijd en in relaties ging Conny in transitie en werd ook lichamelijk volledig vrouw. Ze heeft haar plek in de wereld gevonden. Liefde heeft zij altijd gekend. Begrip vanuit haar omgeving heeft haar door de transitie heen geholpen en gaf haar altijd het gevoel dat ze zichzelf kon zijn. Steun kreeg ze van haar familie, van haar ex-vrouw, van haar werkgever in de bouwsector en van haar kinderen.

Thema's: transgender, liefde, transitie, steun, mannelijkheid, werk, gezin

Nadim

Nadim (58) heeft een multiculturele achtergrond met grootouders uit vier landen: Syrië, Nederland, Tsjechië en Cuba. De vader van Nadim stond erop dat hij een kleinzoon moest produceren om de naam voort te zetten. Nadim heeft dat echter niet gedaan, vanwege het feit dat hij homoseksueel is en zo wil leven. Dit leidde tot een pijnlijke escalatie waarin de vader van Nadim hem wilde vermoorden. Een pijnlijk hoofdstuk uit het leven van Nadim. Hij noemt zichzelf nu echter een gelukkig en gezegend mens, met hele warme banden met zijn andere familieleden. Nadim volgde een tweejarige BBL-opleiding MZ4 en werkt in de zorg met licht verstandelijk beperkte cliënten met tevens psychische stoornissen en medicatiegebruik.

Thema's: multicultureel, verbroken familiebanden, acceptatie, zorgsector, homoseksualiteit, werk

Nel

Nel (66) is opgegroeid in een groot gezin van negen kinderen in Katwijk aan Zee, een streng gelovig dorp. Over seksualiteit of homoseksualiteit werd thuis niet gesproken. Tot haar achttiende had Nel nog nooit het woord 'lesbisch' gehoord. Hierdoor vond ze haar gevoelens voor meisjes erg verwarrend. Wanneer ze begint aan haar opleiding in de zorg, krijgt de liefde voor een vrouw voor het eerst echt vorm. Toen ze uiteindelijk uit de kast kwam bij haar ouders, is het contact verbroken en heeft ze haar familie jarenlang niet gezien. Ze heeft uiteindelijk haar geluk gevonden bij haar twee kinderen, die ze samen met haar ex-partner en de hulp van een bekende donor heeft gekregen.

Thema's: Christendom, kerk, coming out, verbroken familiebanden, gezin, lesbisch, kinderen, maatschappelijke verwachtingen

Lees verder op de volgende pagina

Let op: Nel is minder goed verstaanbaar. Wij adviseren dan ook deze podcast eventueel te gebruiken als huiswerkopdracht, zodat studenten de opname thuis met een koptelefoon op kunnen beluisteren.

Ronald

Ronald (60) is biseksueel en organiseert feesten voor de LHBTI-gemeenschap. Hij krijgt veel te maken met vooroordelen, juist als biseksuele man. Zelfs binnen de gayscene worden biseksuelen soms als 'anders' gezien. Hij vindt het ontzettend belangrijk dat iedereen zichzelf kan zijn. Zijn open houding heeft dan ook geholpen bij de coming out van zijn zoon die homoseksueel is.

Thema's: biseksualiteit, vooroordelen, coming out, gezin, kinderen

Daan en Willem

Daan en Willem (60 en 57) zijn het eerste homoseksuele echtpaar in Nederland dat via een draagster vier kinderen kreeg. Zij vertellen ons dat zij eerst door de buitenwereld vooral als homo's werden gezien, maar nu ook als vaders en dat vinden zij erg belangrijk.

Thema's: identiteit, gezin, kinderen middels draagster, activisme, homogeweld

Marlies

Marlies (57) neemt ons mee langs de zoektocht die ze aflegde. Ze voelde zich niet thuis in haar mannelijke lichaam, maar begreep jaren lang niet wat er met haar aan de hand was. Ook haar omgeving zoals familie en (huis)artsen wisten hier geen passend antwoord op te geven. Pas jaren later in het ziekenhuis werd duidelijk dat het een naam had: transseksualiteit. Marlies groeide op in een tijd waarin mannen opgepakt konden worden wanneer ze in vrouwenkleding op straat liepen. Ze vertelt op welke manier deze ervaringen de zoektocht naar zichzelf moeilijk maakten. Marlies is tegenwoordig gelukkig getrouwd en kan al haar passie kwijt in het maken van radioprogramma's.

Thema's: transgender, medische zorg, bejegening politie, kleding, vrouwelijkheid, transitie, historische context

Jaike

Jaike Belfor (43) is een Nederlandse actrice geboren op Curaçao en opgegroeid in Suriname. Ze speelde vier seizoenen in de serie *Celblok H*. en twee seizoenen in *Mocro Maffia*. Daarnaast is ze terug te zien in de YouTube-serie *Fitgirls*. Ze deed ook mee aan diverse televisieprogramma's waaronder *De Slimste mens* en *Wie is de Mol?*. Jaike heeft het jarenlang erg lastig gevonden om er openlijk voor uit te komen dat ze ook op vrouwen valt. Tijdens een theateravond over 'gaybashing' in De Melkweg, in 2018, onthulde ze dat ze pas net een tijdje hand in hand door de straten van Utrecht durft te lopen met haar vriendin. Jaike deelt met ons haar ervaringen vanuit verschillende culturele perspectieven.

Thema's: multicultureel, Surinaams, Marokkaans, coming out, vooroordelen, lesbisch, queer

3. Discussiepunten n.a.v. fragmenten

Bij elk fragment kun je verschillende thema's in de groep bespreken. Hieronder vind je enkele suggesties. Na het beluisteren van een fragment kun je altijd beginnen met het vragen naar wat de studenten opvalt in het verhaal en wat in hun ogen belangrijke momenten in het leven van de oudere zijn.

Roel

"Angst is de raadgever voor alles wat je doet," zegt Roel ten aanzien van zijn coming out.

- › Hoe denk je dat ouderen het ervaren om in de kast 'te blijven' in een heterohuwelijk of weer de kast in te gaan wanneer ze naar een zorginstelling gaan uit angst voor vervelende reacties?

"Als kind moet je ook uit de kast komen als je vader of moeder gay is," geeft Roel aan.

- › Waarom is dit zo denk je?

Ouderen die in de kast zitten hebben veel last van eenzaamheidsgevoelens en zijn daarom gevoeliger voor mentale klachten zoals depressiviteit of meer gebruik van alcohol of verdovende middelen, maar ook voor fysieke klachten, die daaruit voortvloeien.

Jet

- › Nu Jet ouder is, kan ze wel hand in hand op straat lopen, vroeger kon dit niet. Waar denken jullie dat dit mee te maken heeft?
- › Waarom denk je dat homogeweld op straat voorkomt?
  - Heb je het wel eens zien gebeuren?
  - Wat deed je of zou je doen?

Zichtbaar homo- of biseksueel zijn in de openbare ruimte kan soms een probleem zijn: 29% van de bevolking vindt het aanstootgevend als een mannenkoppel elkaar zoent, terwijl dit bij een man-vrouw-koppel 11% is. (Kuyper, 2018)

Izaak

- › Hoe wordt er vanuit je religieuze achtergrond (als je deze hebt) tegen homoseksualiteit aangekeken?
- › Hoe ga je hiermee om in je professionele leven (als zorgmedewerker)? Is er een verschil hoe je er in je privéleven en professionele leven mee omgaat?

Van de mensen die eens per week of vaker naar de kerk gaan, is ongeveer 47% positief over homoseksualiteit, terwijl dit onder mensen die nooit naar de kerk gaan 77% is. (Kuyper, 2018)

Conny

- › Conny vertelt hoe ze probeerde te bewijzen een echte man te zijn. Wat vind jij echt mannelijk en vrouwelijk en hoe kijk je hiernaar als iemand van geslacht verandert?
- › Kan iemand volgens jou echt mannelijk of vrouwelijk worden, als het geboortegeslacht anders was?

Conny heeft veel steun gekregen uit haar omgeving, maar meer dan een kwart van de volwassenen (26 à 27%) weet niet zeker of zij de vriendschap in stand willen houden als blijkt dat hun beste vriend(in) transgender is en zijn/haar lichaam wil aanpassen aan het gewenste geslacht door middel van operaties en hormoonbehandeling. 14% van de bevolking gaat liever niet om met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn. (Kuyper, 2018)

Nadim

- › Hoe wordt er vanuit je eigen culturele achtergrond tegen homoseksualiteit aangekeken?
- › Hoe ga je hiermee om in je professionele leven (als zorgmedewerker)? Is er een verschil hoe je er in je privéleven en professionele leven mee omgaat?
- › "Als je homo bent, maak je je cliënt homo." Hoe gaan cliënten en naasten van de cliënten om met een homoseksuele zorgmedewerker? Zijn daar vooroordelen over? Heb je voorbeelden in de praktijk gezien?

Uit een verkennende studie onder homoseksuelen met een verstandelijke beperking blijkt dat acht van de 21 geïnterviewden ontevreden zijn over de steun die zij krijgen van professionals. Zij zijn vaak wel tevreden met de steun die zij krijgen van professionals die zelf lesbisch, homo of bi zijn. (Stoffelen, et al. 2014)

Nel

- › Welke moeilijkheden hebben homoseksuele koppels die kinderen willen krijgen in vergelijking met heterokoppels die kinderen willen krijgen?
- › Begrijp je dat sommige mensen niet vertellen dat hun moeder of vader gay is (zoals bij Roel of Ronald)? Waarom zou je het juist wel (zoals bij Nel) of niet vertellen?
- › Hoe denk je dat het is om, wanneer je steeds meer zorg nodig hebt, steeds te moeten uitleggen wat je gezinssituatie is?

In onderzoek van Pijpers (2020) geeft een op de vijf (21%) respondenten aan vanwege hun seksuele of genderidentiteit het contact met een of meerdere familieleden verloren te hebben.

De meeste ouderen willen het liefst in hun eigen huis blijven wonen, maar dit is niet altijd mogelijk vanwege ziekte en invaliditeit. LHBTI-ouderen kunnen eerder genoodzaakt zijn tot opname in een verpleeg- of verzorgingstehuis, omdat ze niet altijd hetzelfde ondersteunende netwerk hebben als andere mensen. Er zijn aanwijzingen dat ouderen bij opname in een verpleeghuis terug in de kast worden gedwongen omdat ze bang zijn dat er geen rekening zal worden gehouden met hun behoeften of dat ze met homofobie te maken zullen krijgen als ze open zijn over hun seksualiteit. (Chaze e.a. 2019)

Ronald

- › Wat vind je van (voor)oordelen ten aanzien van biseksualiteit (zoals 'van twee walletjes eten', geen keuze kunnen maken etc.)?
- › Uit de kast komen is soms makkelijker als je een goede vriend of familielid hebt die uit de kast is. Kennen jullie zo iemand? Is deze persoon een voorbeeld?

Van de 16-25 jarigen denkt 12% dat biseksuele mensen er nog niet uit zijn wat hun seksuele oriëntatie is. (Kuyper, 2015b)

68% van de bevolking is het eens met de stelling dat ze bevriend kunnen zijn met een biseksueel iemand van hetzelfde geslacht als zichzelf. Dat betekent ook dat één op de drie mensen hier enige of veel reserve over heeft. (Keuzenkamp & Kuyper, 2013)

Daan en Willem

- › Ken je mensen in je omgeving die door twee vaders of twee moeders worden opgevoed?
- › Zijn er verschillen in deze gezinnen denk je?

Ruim de helft (57%) van de Nederlandse LHBTI-personen geeft aan bijna nooit of nooit hand in hand te lopen met hun partner van hetzelfde geslacht. (EU Fundamental Rights Agency, 2020)

Marlies

Transseksualiteit is een medische term voor de diagnose van mensen die een geslachtsoperatie nodig hebben om qua lichaam te worden wie ze van binnen al zijn. Maar niet alle transgender personen willen een operatie.

Bij **travestie** ligt de focus op de manier van kleden. Het is een term voor een persoon die zich deels of volledig kleedt als persoon van 'het andere geslacht', af en toe of zeer regelmatig. In hoeverre bijvoorbeeld een van geboorte mannelijke travestiet zich van binnen ook echt een vrouw voelt, verschilt per persoon.

- › Vinden jullie dat bepaalde kleding alleen voor mannen of vrouwen is?
- › Draag je zelf kleding die je typisch mannelijk of vrouwelijk vindt?
- › Wat vinden jullie van de reacties van de politie en de huisartsen in het fragment van Marlies?
- › Bespreek de doktersafpraak van Marlies:
  - Is dit een voorbeeld van goede zorg? Waarom wel/niet?
  - Wat zou jij als zorgprofessional anders hebben gedaan?

13% van de bevolking is tegen operaties en hormoonbehandelingen voor transgender personen, ook als zij hier goed over nadenken en 20% vindt dat er iets mis is met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn. (Kuyper, 2018)

Bonusaflevering Jaike

Queer is de overkoepelende term voor zowel een oriëntatie als een gemeenschap voor degenen met een LHBTI(QA+)-identiteit. De term wordt soms gebruikt om uit te drukken dat seksualiteit en geslacht gecompliceerd kunnen zijn. Het kan in de loop van de tijd veranderen en misschien pas je niet goed in een van de twee identiteiten, zoals mannelijk of vrouwelijk, homo of hetero.

- › Wil jij een 'veilige haven' zijn voor mensen met een queer identiteit? Zo ja, hoe zou je hiervoor zorgen?
- › Kun jij het begrijpen dat in sommige culturen, uit respect voor elkaar en het niet willen kwetsen van familieleden, een LHBTI-identiteit niet expliciet naar buiten wordt gebracht?

Homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuele personen met een migratie-achtergrond hebben verschillende strategieën om met homo-negatieve normen in hun sociale omgeving om te gaan. Zij vertellen hun ouders en familie meestal niets over hun seksuele oriëntatie. Sommigen verhuizen bijvoorbeeld naar een andere stad waar ze openlijk zichzelf kunnen zijn, iets dat in hun ouderlijk huis of directe sociale omgeving niet altijd mogelijk is. (Cense, 2013)

4. Erover praten aan de hand van stellingen

Dynamisch debat

De docent spreekt de stelling uit en de studenten kiezen een kant. 'Voor' aan de ene kant van het lokaal, 'tegen' aan de andere kant van het lokaal. De studenten bediscussiëren de stelling. Wanneer een student overtuigd raakt door een tegenargument, mag deze overlopen naar de andere kant van het lokaal.

Worldcafé sessie

Richt verschillende zitjes in de ruimte in en laat elke zitje een andere debatstelling behandelen. Leerlingen kunnen heen en weer lopen door de ruimte en aanschuiven bij een gesprek wanneer ze iets willen toevoegen of willen reageren en naar een andere tafel gaan als ze zich daar bij het gesprek willen voegen.

Voorbeelden van stellingen

- › Een gezin met twee moeders of twee vaders functioneert precies hetzelfde als een gezin met een vader en een moeder.
- › Als je volledig in transitie gaat, word je ook echt iemand van het andere geslacht.
- › Het is in Nederland gemakkelijk om als LHBTI- persoon door het leven te gaan.
- › Je bent alleen een echte man als jouw lichaam dat biologisch gezien, vanaf de geboorte, ook is.
- › Religie zou geen invloed moeten hebben op de expressie van iemands seksualiteit.
- › Liefde tussen homoseksuelen is gelijk aan de liefde tussen heteroseksuelen.
- › Het is makkelijker uit de kast komen als iemand in je omgeving ook uit de kast is (en die tevreden is met zichzelf).
- › Als zorgmedewerker mag je weigeren homoseksuelen te verzorgen.
- › Als patiënt mag je weigeren door homoseksuelen verzorgd te worden.

Over-de-streep spel

Dit spel komt alleen tot zijn recht als de leiding een sfeer van emotionele veiligheid kan creëren bij alle deelnemers. Doe dit spel dus alleen als er sprake is van basisveiligheid in de groep. De leiding neemt een open houding aan en neemt zelf ook deel aan het spel. Zo wordt de afstand tot de deelnemers verkleind en is de drempel lager om zelf ook over de streep te stappen.

Tijdens de werkvorm 'over de streep' is het van belang dat de oefening in stilte wordt uitgevoerd. Dit om te voorkomen dat de deelnemer die over de streep loopt het idee krijgt dat er over hem gepraat wordt. Daarnaast is het ook belangrijk om in het begin mee te geven dat niemand verplicht is om over de streep te stappen. Is de stelling op jou van toepassing, maar voel je je er niet goed bij om dit te uiten in de groep, dan blijf je ook gewoon staan.

Zet stoelen en tafels aan de kant en teken een lijn op de grond met tape of krijt. De studenten en de docent staan allemaal aan dezelfde kant op ongeveer een meter afstand van de lijn. De docent stelt enkele vragen. Als de gestelde vraag op één van de deelnemers van toepassing is, loopt hij of zij over de streep. De anderen tonen dat ze respect hebben voor de personen die over de streep gaan. Dat doen ze bijvoorbeeld door een duim of een hand in de lucht te steken. Daarna gaat iedereen weer aan dezelfde kant bij elkaar staan.

Stellingen

- › Ik heb te maken gekregen met discriminatie op basis van mijn seksuele geaardheid.
- › Ik heb te maken gehad met opmerkingen of beledigingen dat ik te mannelijk of vrouwelijk overkom in gedrag en/of kleding.
- › Ik ben getuige geweest van discriminatie van LHBTI'ers.
- › Ik heb familieleden of vrienden die worstelen met zichzelf wat betreft hun seksuele geaardheid.
- › Ik heb mensen in mijn omgeving die niet durven te vertellen dat ze homo, lesbisch of biseksueel zijn.
- › Als ik zelf homo, lesbisch of biseksueel ben/zou zijn, zou ik dat in mijn directe omgeving niet durven te vertellen.
- › In mijn cultuur, religie of omgeving worden LHBTI'ers niet volledig geaccepteerd.

Ruim 2 op de 5 jongeren verbergen hun LHBTI-zijn op school.

5. Huiswerkopdrachten

Werk een van de volgende scenario's uit. In de volgende les bespreken jullie de uitwerkingen van de scenario's klassikaal. Wat zou jij doen? Denk vanuit je toekomstige professionele rol.

- › Meneer Go is pasgeleden gescheiden. Zijn vrouw heeft na 45 jaar huwelijk verteld dat ze verliefd is geworden op een vrouw en woont nu met haar samen. Hij is verdrietig en snapt er niks van. Hij denkt dat het een bevlieging van haar is en dat ze bij hem terug komt. Hij vraagt wat jij hiervan vindt. Wat zeg je?
- › Mevrouw Brouwers krijgt vaak bezoek van haar dochter Conny en Conny's vriendin Christine. Je ziet ze net uit de lift stappen. Bij de lift staan meneer Mostert en meneer Nies te wachten. Je hoort nog net dat meneer Mostert tegen meneer Nies zegt: 'Gelukkig, die potten stappen uit. Ik vind het maar niks, twee vrouwen samen.' Wat zeg je? Wat doe je?
- › Meneer Bezier (79 jaar) woont 5 jaar in jullie woonzorgcentrum. Meneer Spillane (76 jaar) sinds een half jaar. Ze wonen op verschillende afdelingen. Toen je vanmorgen meneer Beziers kamer in kwam om hem te verzorgen, trof je hen samen in bed aan. Wat zeg je? Wat doe je?
- › Meneer Albers (73 jaar) woont al een tijdje in jullie woonzorgcentrum. Je hebt een goede, vertrouwelijke band met hem. Je weet als enige van je collega's dat hij op mannen valt. Op een dag komt seksualiteit ter sprake en hij geeft aan dat hij seks en intimiteit zo mist. Hij vraagt of het mogelijk is om er een homo-escort te laten komen. Wat doe je? Wat zeg je?

Groepsopdracht

Deel de klas op in groepjes en laat elke groep een fragment behandelen en presenteren in een volgende les aan de hand van een aantal vragen.

Als je kijkt naar het verhaal dat je gekozen hebt:

- › Wat valt je op aan dit verhaal?
- › Zijn er dingen in de maatschappij die nu anders werken dan hoe dat vroeger ging bij deze persoon?
- › Waar zou jij op letten als je later een hulp- zorgverlener van deze persoon zou worden?

6. Meer doen

Kijken

- › Netflix comedy serie 'Grace and Frankie' over (homoseksuele) ouderen (2015-2021: 7 seizoenen)
- › Netflix documentaire 'A secret love' (2020) over de verborgen relatie van twee vrouwen in de jaren '50 en hun coming out op hun 80ste.

Interactief bordspel

Het Ouderenfonds heeft in een internationale samenwerking een interactief bordspel ontwikkeld over goede zorg voor LHBTI-ouderen, gericht op MBO-studenten. Door het spel te spelen kan op een leuke, laagdrempelige manier een gesprek gevoerd worden over het thema LHBTI, de terminologie en de vraagstukken rond ouderen. Bestel het ganzenbordspel hier: <https://www.olein.nl/doelgroepen/regenboog-ouderen-versie/> of vraag een gratis voorproefje aan via info@ouderenfonds.nl

Aantekeningen

Lined writing area for notes.

Meer informatie en vragen

Kijk op ouderenfonds.nl/lhbt voor meer praktische tips over de manier waarop je LHBTI-ouderen kunt benaderen in allerlei situaties en voor de algemene LHBTI-brochure van het Ouderenfonds. Voor meer informatie of vragen over het lesmateriaal, kun je mailen naar info@ouderenfonds.nl t.a.v. de LHBTI-medewerker.

Colofon

Dit is een uitgave van het Nationaal Ouderenfonds.

Alle onderzoeken waar aan wordt gerefereerd komen uit 'Handreiking LHBTI-emancipatie; Feiten en cijfers op een rij, 2021', gepubliceerd door Movisie.

Het project LHBTI-ouderen werd mede mogelijk gemaakt door Het Blauwe Fonds en ASN Bank.

asn bank

het blauwe fonds
hart voor lhbt-emancipatie

Nationaal Ouderenfonds
Postbus 2073
3800 CB Amersfoort
T 088 344 2000

www.ouderenfonds.nl
www.ouderenfonds.nl/lhbt

Algemeen Nut
Stichting Ouderenfonds
ANBI

